

16/1

Fruktan bakom raspolitiken

Förbittrade infödda demonstrerar i Johannesburg mot raslagarna; de svartas stora motståndskampanj ökade de vitas fruktan för att förlora väldet i Sydafrika.

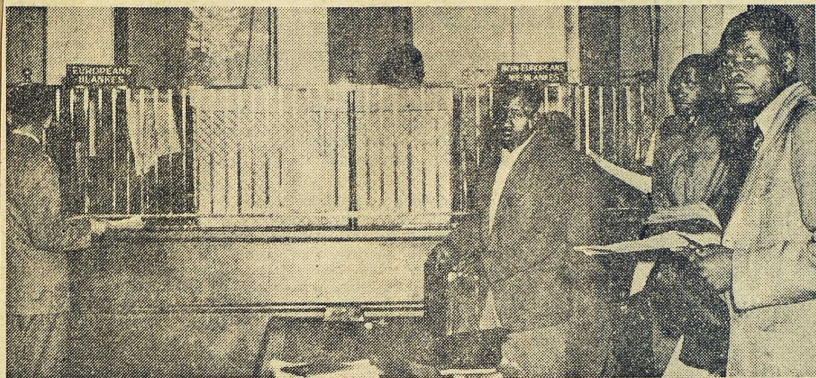
Fruktan för att förlora makten och den privilegierade ställningen påverkar kanske mer än något annat de vitas raspolitik i Sydafrika, framhåller Herbert Tingsten, som i dagens artikel på kultursidan analyserar de vitas rasfödomar. Det centrala är känslan av intellektuell och mo-

ralisk överlägsenhet; de infödda karakteriseras bl. a. som vidskepliga, brutala, dumma och ohederliga. Allt detta ingår i de vitas andliga rustning av föreställningar som man anser rättfärdigar raslagarna och förtrycket. Men påståendet att de svartas har sämre intelligensanlag

saknar grund, framhåller Herbert Tingsten, och de vita är benägna att bortse från att de dåliga egenskaper som framhävs är produkter av miljö och just av den miljö som det vita väldet uppehåller.

Se sidan tre, spalt ett

Vita fördomar i Sydafrika

Interiör från en bank i Johannesburg; med skyltar och andra anordningar har man sört för ett betryggande avstånd mellan "européer" och "icke-européer"

DE INFÖDDA är vidskepliga, muskiga, opålitliga, dumma, fallna för att efterapa, brutala, oherdliga, grälsjuka, förrädiska — detta deklarerade hundra afrikandestudenter vid en attitydundersökning i Sydafrika för några år sedan (Handbook on Race Relations). Afrikanderna utsattes till stor del för liknande beskyllningar av en grupp svarta lärare som tillfrågades; de påstods bland annat vara brutala, grälsjuka och benägna att spela herrar. På inbettedera hållet nämndes några sympatiska egenskaper, vilket däremot var fallet då engelskspråkiga uttalade sig om de infödda och tvärtom. Men gemensamt för de vita som karaktäriserade de infödda var att de på skilda sätt gav uttryck åt sin känsla av intellektuell och moralisk överlägsenhet.

Det behövs inte bara lagar, poliser och vapen för att förtrycka; lika nödvändig är en andlig rustning av föreställningar som ger gott samvete, som rättfärdigar. I vad mån en uniform av dylika idéer har kommit i bruk över hela världen har såvitt bekant inte undersökts. De vitas fördomar gentemot de svarta i USA har ingående analyserats i den stora Myrdalska utredningen, och en rad paralleller till dess resultat påträffas i Sydafrika. Här skall jag blott stanna vid några starkt fixerade attityder eller stereotyper, som möter vid samtal och i populära utläggningar. Att stereotyperna ofta är motsägande är lika litet förvånande som att de i stor utsträckning vid även en yttlig reflexion visar sig ohållbara.

Det centrala är känslan av överlägsenhet. De vita är från värderingar som allmänt godtas i stort sett överlägsna de svarta, det är obestridligt, de är mera bildade, mera tekniskt kunniga, har byggt upp ett mera komplicerat och samtidigt effektivt politiskt och socialt system osv. Slutsatsen blir att de vita var för sig är mera begåvade, att deras anlag är bättre än de svartas. Ofta tänker man sig inte bara att den kollektiva och faktiska överlägsenheten beror på en individuell och ärftlig överlägsenhet, utan också att den långa tiden av högre vit kultur är ett bevis på att skillnaden är utomordentligt stor. "Vi härstammar från folk som nått en hög kultur då bantus inte kände till hjulet eller båten", ungefär på det sättet motiverar boern X sin privilegierade position gentemot negern Y, även då — eller rättare just när — X är enfaldig och oduglig och Y en intelligent och bildad man.

Dessa motiv tjänar som stöd för åsikter och bestämmelser som samtidigt visar att motiven inte helt tas på allvar. Negrerna bör inte få så hög utbildning, de bör inte tillåtas utöva de och de svårare yrkena — men kan man inte ge dem rätt till fri tävlan, om man är säker på att de förlorar? Vad sakfrågan beträffar har flera undersökningar gjorts, som

kan synas tyda på att den härskande åsikten är riktig; vid jämförelser av skolbarn har t. ex. de vita nått vida högre intelligenskvot. Men det mest inträngande arbetet i ämnet (S. Biesheuvel: African Intelligence) klargör att i dessa fall miljön, inte den ärvda begåvningen, kan antas ha varit avgörande och att ingen anledning finns att tro på sämre intelligenslag hos de svarta. Biesheuvel kommer alltså till samma slutsats som den nyare amerikanska socialpsykologin, som genom en rad utredningar uppvisat felaktigheten i äldre föreställ-

Grottmålning från Camp Siding vid Queenstown i Kapprovinsen, utförd av buschmän eller deras imitatorer (bottentotter eller bantus).

ningar om betydande intelligensskillnader. Kanske bör i detta sammanhang det självklara framhållas att även en skillnad i kollektiva intelligenskvoter inte rimligen kan användas som skäl för att sätta dumma vita före intelligent svarta.

Liknande rationaliseringar av det faktiska tillstånd som man vill bevara är vanliga på alla möjliga punkter. Negrerna tycker om trångboddhet och illa om den bättre mat som de vita äter (till tjänarna köps i regel sämre kött, boy's meat), de har små behov och blir lättisniga och slösaktiga om de får mera än vad de behöver; det är inte värt att ge de svarta fria luncher, dekreterade man för några veckor sedan i Natal, ty följden blir att de arbetar mindre. De svarta tycker om stränghet — det har deras hövdingar vänt dem vid — och blir oföreskända vid mild behandling. Osäkerheten och motsägelseorna framträder särskilt i hållningen till skilda grupper av svarta. Ofta sägs att de svarta i kraalerna är de "riktiga", som får leva efter sin egenart — men samtidigt förklaras de vitas mission i Afrika vara att uppfostra och kristna de svarta. Industrierbetare är eftersökta, men man klagar över att de svarta i städerna inte bevarar sin lantliga oskuld. De få negrer som fått högre bildning sägs vara bevis för att negrerna inte bör ha högre bildning — då blir de snorkiga, missnöjda och faller of-

fer för politisk agitation. Idealnegrern är tjänaren och hjälparen hos den vite jordbrukaren; man beskriver gärna hur fäst han är vid husbonden och dennes barn (som rent av kallar honom onkel) och hur nöjd han är med sin lott. I denna patriarkaliska miljö, där relationen herre—tjänare aldrig sätts i fråga, är sannolikt också friktionen mellan rasgrupperna mindre än i något annat sammanhang, och de vita har möjlighet att visa individuell hjälpsamhet och godhet. Det är betecknande att bildade negrer som av någon anledning skall besöka

landsbygden gärna klär sig sluskigt för att bli behandlade med nedlåtande välvilja i stället för irritation. Det är då man i negrerna har, eller tror sig ha, skäl att se hotande konkurrenter som oviljan blir starkast.

På många punkter är säkert de vitas kritiska syn riktig. Men man är benägen att bortse från att de dåliga egenskaper som framhävs är produkter av miljön och just av den miljö som det vita väldet uppehåller. Människor som lever under förtryck och i svält blir lätt ohederliga, då man inte har tillgång till vatten blir man först smutsig och sedan snuskig, de som hålls nere trots utbildning och begåvning blir förbittrade, brottsligheten frodas i trångboddhet och elände.

De vita är inte i Afrika som erövrare, utan som fostrare och hjälpare, den saken hör till de centrala i förtryckets ideologi. Då holländarna kom till Kap och då två hundra år senare deras avkomlingar utvandrade till Oranjerikset och Transvaal fanns i dessa områden praktiskt taget ingen befolkning, och om någon erövring i ordinar mening kan det inte vara tal: så lär man sig i skolorna, och så förkunnar man i samtal och föredrag om rasfrågor. Det är riktigt så tillvida som Sydafrika — liksom Nordamerika — var ytterst glest befolkat vid de vitas ankomst och frammarsch, men detta förhållande överdrivs till ytterlighet i den me-

36
ra populära historieskrivningen och än mer i den propagandistiska förkunnelsen. Infödningarna var i varje fall vida mera talrika än de vita; de strider som blivit en viktig del av den sydafrikanska legenden visar enklast att det inte var obebodda trakter som ockuperades. Till denna föreställning om skuldlöshet i besittningstagandet knyter sig påståendet, det lika halvsanna påståendet, att de största infödingsstammarna kom till nordvästra Sydafrika ungefär samtidigt som de vita, från Mellanafrika. Även denna tanke spelar en stor roll i ideologin; ständigt understryks att de vita "egentligen" är lika "infödda" som de svarta. På detta sätt blir själva erövringen rättfärdigad.

Att de vitas väld förbättrat de svartas läge i många hänseenden är uppenbart. Inte ens den värsta nationalistregim kan tänkas bli lika hård som zulu- eller matabelehärskarnas vålden, samtidens fred och ordning kan kontrasteras mot Chakas utrotningskrig och skräckerna i de små byarna för överfall, vilddjur och missväxt; även om sjukvården är dålig och otillräcklig är den bättre än medicinmännens besvärjelser. På den linjen kan man på goda grunder resonera om alla möjliga förbättringar. Fördomen träder fram då allt detta uppfattas som kärleksverk, som ett slags uppoffringar från de vitas sida och som bevis för att det är någorlunda bra som det är. Då möter sådana orimligheter som att å ena sidan talas om att de vita ger ut sina egna pengar för att underdvisa och vårda de svarta — eftersom dessa utgifter är högre än de skatter de svarta betalar — å andra sidan betonas att de inföddas låga löner är förutsättningen för gruvornas och fabrikkernas drift och därmed för de vitas höga levnadsstandard. "Vi underhåller i själva verket de infödda", "om de infödda får högre löner måste företagen stänga" — dessa utsagor får man ofta höra i samtal med ett par minuters mellanrum.

Rasblandningen är den skräcktanke som till slut kommer fram i alla resonemang. "Den vita rasens renhet", det är det heliga, det orubbliga argumentet. Varje försök till rationell debatt blir här nästan meningslöst på grund av den laddade atmosfären. "De vita tycks ju i stor utsträckning ha blandat sig med de andra raserna, eftersom det finns mer än en miljon färgade." En sådan anmärkning utlöser en serie stridiga inkast. Det var sjömän och soldater som avlade barn med infödingskvinnorna, säger man, inte anständigt folk. På den tiden visste man inte var rasblandning ledde, nu vet vi det, är en annan replik. På det stadium dit vi nu hunnit känner varje "verklig" vit en instinktiv avsky mot rasblandning, försäkrar man. "Ja, men om så är fallet, varför behöver ni så stränga lagar mot rasblandning?" Vi måste ge uttryck åt den vita rasens kollektiva vilja, vi måste straffa och avskräcka rasförrädarna, blir svaret. Den explosiva reaktionen på denna punkt förklaras ofta av de skeptiska och boksnyta vara en följd av att de vita männen, kanske även kvinnorna, känner en dragning till de svartas värme och omedelbara sensualism och alltså värjer sig mot sina egna impulser. Man skall välja ståndpunkt till djuppsykologiska läror för att bedöma sådana idéer; mera påtagligt är att negrerna och de färgade på grund av sitt svaga läge erbjuder en sexuell marknad som det kräver speciellt starka tabueringar för att inte frekventera. Vad själva oviljan mot rasblandning beträffar ingår den helt naturligt i överlägenhetsideologin; en rasblandning betyder från denna synpunkt en förvandling till det sämre av det vita elementet.

Vilket är det primära i hela den attityd som här berörs? Räds-la för konkurrens på alla områden, en känsla av säkert och främjingskap, en på tradition och uppfostran grundad motvilja som endast kan historiskt förklaras? Det är inte mycket mening i att utvälja en viss tolkning; uppenbart är att orsakerna flyter samman och att de flesta är omedvetna om rationella eller själviska motiv. Viktigare är kanske att fastslå att i Sydafrika mer än på andra håll fruktan för att förlora väldet påverkar de vita — blott en femtedel av befolkningen. Vi är så få, det är den stående parollen då andra argument är förbrukade. Och det mest förtätade uttrycket för hela den vita attityden gav mig kanske en person som fantastiskt nog påstod att liberaler nästan alltid var barnlösa — de hade intet ansvar för framtiden, och därför kunde de vara toleranta. De vita betraktar sig som en belägrad fästning, varje eftergift är ett steg till kapitulation eller en eggelse till stormangrepp från de belägrandes massa.

HERBERT TINGSTEN